

پیام باستان‌شناس

شاپا چاپی: ۲۰۰۸-۴۲۸۵

شاپا الکترونیکی: ۲۹۸۰-۹۸۸۶

دوره ۱۴، شماره ۲۶، بهار و تابستان ۱۴۰۱

سنت سفالگری دوره هخامنشی در شمال شرق آناتولی

(مطالعه موردی سفال‌های منقوش هخامنشی موزه شهر کارس، ترکیه)

لیلا افشاری^۱، ثریا افشاری^۲

DOI: 10.30495/peb.2022.699739

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۶/۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۴/۲۵

چکیده

سفال‌های دوره هخامنشی در منطقه آناتولی شرقی از لحاظ فرم و تکنیک، تفاوت بسیاری از سفال‌های دوره ما قبل خود، یعنی اورارتوها دارند. هم‌زمان با برافتادن حکومت اورارتوها و روی کار آمدن هخامنشیان و گسترش سرزمین‌های زیر سلطه آنان، فرهنگ جدیدی در سنت سفالگری به وجود آمده است. جای سفال‌های تک‌رنگ براق با آستر قرمز رنگ اورارتویی را سفال‌هایی با آستر کرم رنگ ضخیم به صورت تک‌رنگ و چندرنگ با فرم‌های متفاوت گرفته است. از نظر تاریخی، تأثیرات فرهنگ اورارتو هنوز در مرحله اولیه عصر آهن III که مصادف با دوره حکومت ماد بوده، همچنان ادامه داشته است. در واقع، این مرحله در فاصله زمانی حکومت اورارتو و عصر آهن III با تمامی ویژگی‌های سنت سفالگری آن قرار دارد. در مرحله پس از اورارتو/ماد، هنوز تولید سفال‌هایی با تأثیر سنت سفالگری اورارتویی با خمیر قرمز رنگ ادامه داشته است. در حالی که در برخی اشکال هنوز پیوستگی را مشاهده می‌کنیم، در دوره هخامنشی، ساخت نمونه‌های اولیه ظروف فلزی دو دسته به عنوان یک نوآوری ظاهر می‌شود. در مراکز کاوش شده‌ای که بقایای معماری از آن‌ها یافت نشده، داده‌های سفالی و نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آن‌ها، انجام این پژوهش را ممکن کرده است. در پژوهش حاضر، ابتدا به سفال‌های دوره هخامنشی که در منطقه شمال شرق آناتولی از کاوش‌ها و بررسی‌های باستان‌شناسی یافت شده است، اشاره می‌شود. در این مطالعه، با توجه به نتایج حفاری‌ها و بررسی‌های باستان‌شناسی انجام شده در منطقه شمال شرقی منطقه آناتولی، ارزیابی کلی از سفال‌های منقوش نگهداری شده در موزه شهر کارس کشور ترکیه انجام خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: شمال شرق آناتولی، دوره هخامنشی، سفال‌های منقوش، موزه کارس.

* استادا: افشاری، لیلا، افشاری، ثریا (۱۴۰۱). سنت سفالگری دوره هخامنشی در شمال شرق آناتولی (مطالعه موردی سفال‌های منقوش هخامنشی موزه شهر کارس، ترکیه). پیام باستان‌شناس، ۱۴ (۲۶)، ۱۵۷-۱۷۰.

^۱ دکترای تخصصی باستان‌شناسی دوران تاریخی، دانشگاه آتاتورک، ارزروم، ترکیه. نویسنده مسئول: Le.afshari@gmail.com

^۲ دکترای تخصصی باستان‌شناسی دوران اسلامی، پژوهشکده باستان‌شناسی، تهران، ایران.

مقدمه

۵۵۰ تعیین می‌شود (برای گاهنگاری دقیق‌تر مراجعه کنید به: Yigitpaşa, 2016: 19-22; علاوه بر این نگاه کنید به: Dyson, 1965: 193-217; Moorey, 1975: 12; Dyson/Muscarella, 1989: Dyson, 1977: 548-552; 1-27; Muscarella, 1994: 139-155). پس از سقوط پادشاهی اورارتو، فرهنگ آناتولی شرقی به تدریج تغییر کرده و فرهنگ قدیمی ایجادشده، توسط دولت رسمی با گذشت زمان، از بین رفته است. این قابل درک است که این تغییرات نه به طور ناگهانی، بلکه در طی زمان ایجاد شده است.

از نظر تاریخی، تأثیرات فرهنگ اورارتو هنوز در مرحله اولیه عصر آهن III که مصادف با دوره حکومت ماد بوده، همچنان ادامه دارد. در واقع، این مرحله در فاصله زمانی حکومت اورارتوئیان و عصر آهن III با تمامی ویژگی‌های سنت سفالگری آن قرار دارد. در واقع، در مرحله پس از اورارتو/ماد هنوز تولید سفال‌هایی با تأثیر سنت سفالگری اورارتویی با خمیر قرمز رنگ ادامه دارد. در حالی که در برخی اشکال هنوز پیوستگی را مشاهده می‌کنیم، در دوره هخامنشی، ساخت نمونه‌های اولیه ظروف فلزی دو دسته به عنوان یک نوآوری ظاهر می‌شود. در مراکز که در نتیجه کاوش‌های باستان‌شناسی بقایای معماری از آن‌ها یافت نشده، به دست آمدن داده‌های سفالی از این مکان‌ها و نتیجه به دست آمده از تجزیه و تحلیل این داده‌ها انجام این پژوهش را ممکن کرده است (Kalkan, 2008: 188) (نقشه ۱).

در این مطالعه، با توجه به نتایج حفاری‌ها و بررسی‌های انجام شده در منطقه شمال شرقی منطقه آناتولی، ارزیابی کلی از سفال‌های منقوش نگهداری شده در موزه شهر کارس ترکیه انجام خواهد گرفت.

روش تحقیق

در زمستان سال ۲۰۱۹ میلادی، درخواستی مبنی بر مطالعه سفال‌های دوره هخامنشی موجود در موزه کارس به مرکز

در عصر آهن III منطقه آناتولی تحت حاکمیت حکومت‌های محلی بزرگ و کوچک قرار داشت. در آن زمان، بخش جنوب شرقی آناتولی، تحت حاکمیت هیت‌ها، آناتولی شرقی اورارتوها، آناتولی مرکزی فریگ‌ها، آناتولی غربی لیدیایی‌ها، جنوب غرب آناتولی لیکایی‌ها و در منطقه اژه ایونی‌ها، تمدن‌های برتر ایجاد کردند. این جوامع، به همراه مصری‌ها، فنیقی‌ها و بابلی‌ها تأثیر عمده‌ای بر تمدن یونان داشتند و سهم بسزایی در شکل‌گیری فرهنگ جهانی امروز داشتند (Polat, 2010: 87). لازم به ذکر است که پس از سقوط پادشاهی اورارتو در منطقه آناتولی شرقی، اوضاع سیاسی کاملاً واضح نبود و نمی‌توان فرهنگ مادی منطقه را در این دوره تاریک بنام «پس از اورارتو» به وضوح تعریف کرد (Yigitpaşa, 2016: 32). با فروپاشی پادشاهی اورارتو که در سرزمین‌های آناتولی شرقی حکومت می‌کردند، نوعی از سفال‌ها که محصول یک سنت و فرهنگ جدید است، با سبکی متفاوت ظاهر می‌شود. این ظروف که در محدوده امپراتوری هخامنشیان دیده می‌شود، دارای مشخصه‌هایی همچون آستر کرم رنگ و تزییناتی که بارنگ ایجاد شده، هستند. در واقع، با فروپاشی حکومت اورارتو در اواخر قرن هفتم پیش از میلاد عصر آهن III در منطقه آغاز شده است. با این حال، امروزه هنوز گاهنگاری که برای منطقه آناتولی شرقی مورد پذیرش باشد، تعریف نشده است (برای اطلاعات دقیق‌تر مراجعه کنید به: Akarsu, 2018: 154-179). عصر آهن III (I-II)، یعنی محدوده زمانی ۳۳۰-۶۴۵/۶۲۵ پیش از میلاد، مربوط به دوران فروپاشی امپراتوری اورارتو و روی کار آمدن هخامنشیان در نظر گرفته می‌شود. مرحله اول عصر آهن III (I)، که به عنوان پس از اورارتو و ماد شناخته می‌شود، محدوده زمانی ۵۵۰-۶۴۵/۶۲۵ پیش از میلاد و مرحله دوم عصر آهن III (II)، که به عنوان دوره هخامنشی، یعنی محدوده زمانی ۳۳۰-

فرهنگ و گردشگری استان کارس فرستاده شد و پس از پیگیری‌های متعدد و موافقت مسئول مربوطه به مدیریت موزه اعلام گردید و در زمان تعیین شده از طرف موزه کارس جهت انجام تحقیقات به موزه مراجعه گردید. در ابتدا، تمامی دفترهای اندیکاتور موزه با حضور مدیر مسئول موزه کارس مورد بررسی قرار گرفت و سفال‌های مربوط به دوره هخامنشی شناسایی گردید. پس از آن با حضور کارمندان محترم موزه به مخزن موزه کارس رفته و هر کدام از ظروف سفالی را به صورت جداگانه تمیز و مشخصات فنی آنها در فرمی که از پیش تهیه شده بود، وارد گردید. پس از آن، ظروف انتخاب شده، طراحی فنی شده و در آتلیه‌ای که از طرف موزه کارس در اختیار ما قرار داده شد، عکاسی گردیدند. پس از ثبت و ضبط داده‌های سفالی، کار مطالعات کتابخانه‌ای و مقایسه تطبیقی آن‌ها با نمونه‌های مشابه به دست آمده از دیگر محوطه‌های باستانی هم زمان در منطقه آناتولی شرقی و شمال غرب ایران صورت پذیرفت.

مروری بر پیشینه مطالعات سفال‌های منقوش دوره هخامنشی در شمال شرقی آناتولی

بررسی سفال‌های عصر آهن III/هخامنشی در منطقه آناتولی شرقی، در سه گروه شمال شرق آناتولی، حوزه دریاچه وان و منطقه الازیغ-مالاتیا مورد بررسی قرار می‌گیرد (Kalkan, 2008: 43). سفال‌های هخامنشی موزه کارس در منطقه شمال شرق آناتولی قرار می‌گیرد. در منطقه شمال شرقی آناتولی در محوطه‌های ارزینجان - آلتین تپه (سیمین تپه ۱)، ارزینجان - سازه تپه (سیمین تپه ۲)، ارزینجان - کاله جیک تپه ۳، بایبورت - بویوک تپه ۴،

ارزروم - سوس هویوک^۵، ارزروم - تاسماسور^۶، ارزروم - گلودره^۷، ارزروم - چایرتپه (تاسماسور ۲)^۸، ارزروم - تتیکوم هویوک^۹ و ارزروم - آلائی بیی هویوک^{۱۰} کاوش باستان‌شناسی انجام گرفته است. از نظر جغرافیایی، منطقه شمال شرق آناتولی استان‌های ارزینجان، ارزروم، کارس و آغری را در بر می‌گیرد. این منطقه، در جهت جریان رود کاراسو گسترش می‌یابد که حوزه‌های ارزینجان و ارزروم، غرب دره ارس، و دشت‌های ویجان و پکریچ را که در جنوب دشت اشکاله واقع شده است، آبیاری می‌کند (Kalkan, 2008: 46). ما در مورد ساختار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منطقه، پس از اورارتو، اطلاعات باستان‌شناسی کافی نداریم؛ ولی در نتیجه کاوش‌هایی که در سایت‌هایی نظیر کاراز، پولور و گوزل اوا انجام شده است، مشخص گردید که از دوره کالکولتیک در این منطقه زندگی وجود داشته است. علاوه بر این می‌توانیم بگوییم این منطقه در اواخر عصر برنز و اوایل عصر آهن دارای ارتباطات فرهنگی با منطقه قفقاز بوده است که در عصر آهن میانه، شواهد آن را در سفال‌هایی با ویژگی‌های سفال اورارتویی می‌توانیم مشاهده کنیم. یکی از مراکز مهمی که از آن سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی به دست آمده است، می‌توان به آلتین تپه در منطقه ارزینجان اشاره کرد که کاوش‌های آن به سرپرستی محمت کاراوسمان اوغلو انجام گرفته است و در نتیجه آن، آثاری از دوره اورارتو، همچون قلعه، کاخ، معبد، گورستان و دیوارهای شهر به دست آمده است (Karaosmanoğlu, 2008: 74). پس از اورارتوئیان یکی از قلعه‌هایی که هخامنشیان در آنجا

۶ Erzurum-Tasmasor I

۷ Erzurum-Güllüdere

۸ Erzurum-Çayırtepe (Tasmasor II)

۹ Erzurum-Tetikom Höyük

۱۰ Erzurum-Alaybeyi Höyük

۱ Erzinçan-Altın-tepe (Cimintepe I)

۲ Erzinçan-Saztepe (Cimintepe II)

۳ Erzinçan-Kalecik-tepe

۴ Bayburt-Büyük-tepe

۵ Erzurum-Sos Höyük

استقرار نمودند، قلعه‌ای است که در آلتین تپه ارزینجان کشف گردید. از طبقه II این قلعه، سفال‌هایی به دست آمد که با سفال‌هایی که در نتیجه بررسی باستان‌شناسی که برنی در سال ۱۹۵۵ از منطقه به دست آورد، شباهت‌هایی دارند (Emre, 1969: 279-289; Burney & Lang, 1971: 158-159). سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی که از آلتین تپه به دست آمدند، بیشتر ساده، تک رنگ (monokrom) و یا دورنگ (Bichrome) بوده و اکثراً، دارای فرم‌هایی به شکل بشقاب و یا کوزه هستند (Kalkan, 2008: 51; Karaosmanoğlu & Korucu, 2015: 132). در ارزینجان از محوطه سازتپه (سیمین تپه II) نیز سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی به دست آمد که توسط سامرز منتشر گردید (Summers, 1993: 85-108, fig. 6-9). بر این اساس می‌توان گفت سفال‌ها به دو شیوه دست ساز و چرخ ساز ساخته شدند و بیشترین فرم‌هایی که از آن‌ها مشاهده می‌کنیم شامل کاسه و یا کوزه با بدنه کروی و یا بشقاب‌هایی با عمق زیاد هستند (Kalkan, 2008: 54; Işıklı 2008: 253-266; Karaosmanoğlu et al, 2014: 507). در کاوش‌های انجام شده در کاله جیک تپه در منطقه ارزینجان، به سرپرستی اوزکوروجوکلو در سال ۱۹۹۳ سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی در میان بقایای معماری یافت شد که دوره آن قابل تعیین نبود (Özkorucuklu, 1995: 144-157; Yiğitpaşa, 2016: 120). تعداد این سفال‌ها، کم و بیش، دارای فرم‌هایی همچون کاسه و یا بشقاب بودند. در کاوش‌هایی که مابین سال‌های ۱۹۹۳-۱۹۹۰ توسط ساگونا در بویوک تپه (ایکیزتپه) در استان بایبورت ترکیه انجام شد نیز سفال‌های دوره هخامنشی از چاله‌هایی به شکل مدور به دست آمده است (Sagona et al., 1992: 29-46; Sagona et al., 1993: 69-83). ساگونا، سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی را به سه گروه عمده نارنجی، قهوه‌ای و سیاه براق تقسیم بندی کرده است (Sagona et

سنت سفالگری دوره هخامنشی در شمال شرق آناتولی

کلی، سفال‌های عصر آهن III/دوره هخامنشی به خوبی و در حرارت کافی پخته شدند و دارای فرم‌هایی همچون کاسه، بشقاب و یا کوزه به صورت تک رنگ و یا چندرنگ می‌باشند. در سفال‌های منقوش عصر آهن III/دوره هخامنشی بیشتر طرح‌هایی همچون خطوط موازی، نیم دایره‌ها و مثلث‌ها با رنگ‌های قهوه‌ای، کرم و قرمز ایجاد شدند. ساگونا، در بین سال‌های ۲۰۰۳-۱۹۹۴ در تپه سوس هویوک در ارزروم کاوش کرد و طبقه II B آن را به دوره عصر آهن III/هخامنشی (۳۰۰-۷۵۰/۸۵۰) تاریخ‌گذاری کرد (Sagona&Sagona, 1995: 193-218). با وجود گذشت زمان زیادی از کاوش تپه سوس هویوک هنوز اطلاعات زیادی از طبقه II B در دسترس نیست (Sagona&Sagona, 2003: 104-126). در بررسی‌های باستان‌شناسی که در سال ۲۰۰۲ در قالب پروژه انتقال لوله نفت خام باکو - تفلیس - جیحون و با همکاری مدیریت بخش میراث فرهنگی دانشگاه غازی آنکارا انجام گرفت و همچنین در نتیجه کاوش‌های نجات بخشی که از طرف موزه ارزروم در محوطه گلودره انجام گرفت که در نتیجه آن، شواهدی از دوره عصر آهن III/هخامنشی به دست آمد. به علت تخریبات شدیدی که صورت گرفته، سفال‌های منقوش دوره عصر آهن III/هخامنشی به صورت قطعات کوچک به دست آمد که دارای تزییناتی مثلثی Triangle و نیم دایره‌ای Festoon هستند. علاوه بر این، قطعاتی با فرم لاله‌ای شکل Tulip Ware نیز در میان داده‌های سفال، قابل مشاهده است. نمونه‌های مشابه این قطعات سفالی از سوس هویوک در ارزروم نیز به دست آمده است (Şenyurt & İbiş, 2005; İbiş, 2006). در نتیجه کاوش‌های نجات بخشی که در سال ۲۰۰۳ در قالب پروژه خط لوله نفت خام باکو - تفلیس و جیحون با همکاری موزه ارزروم و به سرپرستی شن یورت در ارزروم و در تپه تاسماسور ۱ انجام گرفت، نتایجی در رابطه با

گروه‌بندی و به صورت کلی، معرفی شدند (Sagona & Sagona, 2004: 182-209). از سال ۱۹۹۸ بررسی‌های باستان‌شناسی در منطقه آناتولی شرقی به سرپرستی آ. جیلان در استان‌های ارزینجان، ارزروم، کارس و ایغدیر انجام گرفته که در نتیجه آن، محوطه‌های مربوط به عصر آهن شناسایی شدند، ولی در رابطه با سفال‌های عصر آهن III/هخامنشی اطلاعات دقیقی در دسترس نیست (Ceylan, 2008; Bingöl, 2011: 20-40). در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ نیز بررسی باستان‌شناسی در محوطه اطراف آلتین تپه ارزینجان به سرپرستی محمت ایشیکلی انجام شد (Işıklı, 2008: 253-266; Korucu, 2012: 174-206;) از این محوطه، بقایای فرهنگی مربوط به دوره اورارتو و عصر آهن III/هخامنشی به دست آمده است. همانطور که در بالا توضیح داده شد از سازتپه، سفال‌های زیادی مربوط به عصر آهن III/هخامنشی به دست آمده است. در سال‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ در بررسی‌های باستان‌شناسی که در منطقه ارزروم و پاسینلر به سرپرستی محمت کارااوسمان اوغلو انجام گرفت از محوطه‌هایی که مواد فرهنگی عصر آهن به دست آمد، قطعات سفالی عصر آهن III/هخامنشی نیز یافت شد (Karaosmanoğlu et al., 2014: 431-440). در سال ۲۰۱۳ در نتیجه بررسی‌های باستان‌شناسی که به سرپرستی سامی پاتاجی در استان آرداهان انجام گرفته مقدار زیادی سفال‌های مربوط به عصر آهن به دست آمده است (Patacı, 2016: 28-102; Patacı, 2019: 119-163).

گاهنگاری منطقه آناتولی شرقی

گاهنگاری که بر اساس یافته‌های باستان‌شناسی برای عصر آهن III منطقه آناتولی شرقی مورد قبول است از پایان قرن هفتم پیش از میلاد با فروپاشی دولت اورارتو آغاز و تا ۳۳۰ پیش از میلاد ادامه می‌یابد. در واقع، یک روند سیاسی

فرهنگ محلی مربوط به عصر آهن III در منطقه شمال شرق آناتولی و همچنین رد پاهای فرهنگ ماد و هخامنشی به دست آمد (Şenyurt, 2011: 19). بیشتر سفال‌های به دست آمده از این کاوش، چرخ ساز و دارای فرم‌هایی همچون کاسه و کوزه بودند. در میان این سفال‌ها، تعداد کمی نیز سفال‌های منقوش با تزیینات ساده همچون خطوط افقی و موتیف‌های مثلث مشاهده می‌شوند (Şenyurt et al., 2011: 117-258). در سال ۲۰۰۳ کاوش نجات بخشی دیگری در قالب پروژه انتقال لوله نفت خام باکو - تفلیس - جیحون با همکاری موزه ارزروم و به سرپرستی شن یورت در تیکوم تپه که در شمال جاده ارزروم کارس واقع شده، انجام پذیرفته است. در نتیجه کاوش صورت گرفته، سفال‌هایی از عصر آهن II و عصر آهن III/هخامنشی به دست آمده است (Şenyurt&Ekmen, 2005: 266). در سال ۲۰۱۵ در قالب پروژه خط انتقال لوله گاز طبیعی در تاناب از طرف موزه ارزروم در چایرتپه ارزروم، کاوش نجات - بخشی انجام شد و در میان داده‌های مربوط به عصر آهن III/هخامنشی قطعات سفالی نیز به دست آمد (Erkmen, 2016: 544). در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۷ در قالب پروژه خط انتقال لوله گاز تاناب در تپه آلائی بیی در ارزروم، کاوش باستان‌شناسی انجام گرفته که در نتیجه آن، تعداد زیادی سفال‌های مربوط به عصر آهن III/هخامنشی به دست آمدند. در میان این سفال‌ها، قطعات سفالی منقوش و همچنین سفال‌هایی با آستر کرم رنگ و یا قهوه ای روشن نیز وجود دارد (برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به (برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به Altunkaynak & Özdemir, 2019: 183-274).

علاوه بر کاوش‌های انجام‌شده، در نتیجه بررسی‌های باستان‌شناسی، محوطه‌های مربوط به عصر آهن III/هخامنشی شناسایی شدند. در بررسی انجام شده توسط آ. ساگونادر سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۱ در دره بایبورت - کلکیت سفال‌های عصر آهن III/هخامنشی بدون

زیگزاگ و منحنی هستند مشاهده کرد (Yigitpaşa, 2015: 514).

تمامی سفال‌های دوره هخامنشی موزه کارس که موضوع پژوهش این مقاله را تشکیل می‌دهند، خریداری شده‌اند، به همین دلیل شناسایی محل کشف و یا لایه‌های آن‌ها امکان پذیر نیست. سفال‌های منقوش دوره هخامنشی موزه کارس بر اساس چگونگی استفاده از این ظروف، در فرم‌های مختلفی ساخته شدند. بر این اساس، در چارچوب ویژگی‌های اصلی گونه شناسی این سفال‌ها دارای فرم‌های کوزه (کاتالوگ شماره ۱، ۵ و ۷)، آمفورا (کاتالوگ شماره ۲)، قمقمه (کاتالوگ شماره ۳) و کاسه (کاتالوگ شماره ۶) هستند. به غیر از دو مورد (کاتالوگ شماره ۲ و ۳) تمامی ظروف چرخ ساز، دارای شاموت شن ریز، و در حرارت کافی پخته شدند و سطح آن‌ها با دست مرطوب پرداخت شده است. معمولاً بر روی سفال‌هایی که دارای خمیر کرم و یا قهوه‌ای روشن هستند با آستری کرم رنگ پوشش داده شده است. بر روی سفال‌های منقوش هخامنشی موزه کارس، موتیف‌های متفاوت هندسی و یا اشکال پرنده به وسیله رنگ ایجاد شدند. تمامی ظروف سفالی با رنگ‌های قهوه‌ای، کرم، قرمز و سیاه به صورت تک رنگ و یا چندرنگ، تزیین شدند. کوزه با تزیینات مثلثی Triangle Ware (کاتالوگ شماره ۱)، آمفورا و کوزه با تزیین پرنده (کاتالوگ شماره ۲ و ۴)، قمقمه با تزیین خطوط منحنی (کاتالوگ شماره ۳)، کوزه با تزیین خطوط زیگزاگ (کاتالوگ شماره ۵)، کاسه با فرم لاله‌ای شکل Tulip Ware (کاتالوگ شماره ۵) و کوزه کوچک با تزیینات نیم دایره ای Festoon Ware (کاتالوگ شماره ۷) شامل فرم‌ها و تزیینات خاص عصر هخامنشی هستند که از نقطه نظر شناسایی محوطه‌های هخامنشی در مناطقی که هنوز این دوره در آن‌ها ناشناخته باقی مانده است، بسیار حائز اهمیت است.

جدید که با دولت ماد آغاز و با امپراتوری هخامنشی ادامه یافت که تأثیرات فرهنگی جدیدی را در سراسر آناتولی به همراه داشت. عصر آهن III در ایران تاریخی مابین ۶۰۰-۸۰۰ پیش از میلاد را در بر می‌گیرد و دوره هخامنشی که از ۳۳۰-۶۰۰ پیش از میلاد را در بر می‌گیرد (Kalkan, 2008: 44) که این توالی تاریخی برای منطقه آناتولی شرقی به صورت زیر طبقه‌بندی می‌شود:

عصر آهن III: ۶۰۰-۳۳۰ پیش از میلاد

پست اورارتو و ماد: ۶۰۰-۵۵۰ پیش از میلاد

اوایل هخامنشی: ۴۰۰-۵۵۰ پیش از میلاد

اواخر هخامنشی: ۴۰۰-۳۳۰ پیش از میلاد

سفال‌های منقوش دوره هخامنشی موزه کارس

در دوره عصر آهن III/هخامنشی جای سفال‌های تک رنگ براق با آستر قرمز رنگ اورارتویی را سفال‌هایی با آستر کرم رنگ، تک رنگ، دورنگ و یا چندرنگ با فرم‌های متفاوتی همچون کاسه‌ها و کوزه‌ها می‌گیرند. با این به دلیل، کمبود داده‌های باستان شناسی از فاصله زمانی فروپاشی دولت اورارتو و روی کار آمدن هخامنشیان از تأثیرات دو فرهنگ بر روی هم اطلاعاتی نداریم. سفال‌های عصر آهن III/هخامنشی از نظر تکنیک، فرم و فعالیت‌هایی که بر روس سطح سفال‌ها انجام گرفته، دارای ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد می‌باشد که نشان دهنده حضور فرهنگ جدیدی در منطقه است. سفال‌های عصر آهن III/هخامنشی از نظر تزیینات، فرم و تکنیک، دارای ویژگی‌های منحصر به فرد است. از ویژگی‌های سفال‌های این دوره، می‌توان به آستر کرم رنگ اشاره کرد که بر روی خمیر به رنگ صورتی-کرم، قهوه‌ای و یا قرمز استفاده شده است. از دیگر ویژگی‌ها می‌توانیم به ایجاد نقوش با رنگ‌های قرمز، قهوه‌ای پرننگ و سیاه اشاره کرد که موتیف‌ها بیشتر به شکل خطوط ساده، موازی،

نتیجه‌گیری

با فروپاشی پادشاهی اورارتو در منطقه آناتولی شرقی، نوع خاصی از سنت سفالی تحت تأثیر فرهنگ هخامنشیان ایجاد گردید که در آن، سفال‌ها با مشخصه آستر کرم رنگ و نقوشی که به وسیله رنگ ایجاد شده، مشخص می‌شوند. سفال‌های عصر آهن III با ویژگی‌های سنت سفالی هخامنشیان به طور گسترده از ایران تا آناتولی از نظر تکنیک و فرم ویژگی‌های منحصر به فرد خود را به نمایش می‌گذارند. با توجه به نتایج تحقیقات انجام شده در مناطق ارزروم و کارس بقایای عصر آهن III/هخامنشی به صورت آشکار قابل مشاهده است. قابل ذکر است، تا به امروز در نتیجه تحقیقات انجام شده، هیچ سنت سفالگری قوی با تزئینات رنگی در عصر آهن III/هخامنشی مشاهده نشده است، با این حال، در نتیجه تحقیقات و کاوش‌های باستان‌شناسی در آینده، امکان تغییر کردن این نتیجه را نیز نباید فراموش کنیم. در این پژوهش، با توجه به نتایج حفاری‌ها و بررسی‌های انجام شده در منطقه شمال شرقی آناتولی، ارزیابی کلی از سفال‌های منقوش موجود در موزه کارس انجام شد. در یک نتیجه کلی از نمونه ظروف منقوش سفالی دوره هخامنشی که در موزه کارس نگهداری می‌شوند می‌توان به ظروفی با نقش تزئینی مثلثی Triangle Ware، نیم دایره ای Festoon Ware و کاسه با فرم لاله‌ای شکل Tulip Ware اشاره کرد. با افزایش تحقیقات باستان‌شناسی در منطقه، اطلاعات ما نیز در رابطه با سفال منقوش دوره هخامنشی افزایش خواهد یافت.

سپاسگزاری

از جناب آقای محمت یوجل کومانداس مدیر محترم موزه کارس و همچنین باستان‌شناسان گرامی موزه کارس آقای بلال یتیم و خانم طوبی تام دوغان جهت پشتیبانی و همکاری جهت انجام این پروژه کمال تشکر را دارم.

منابع

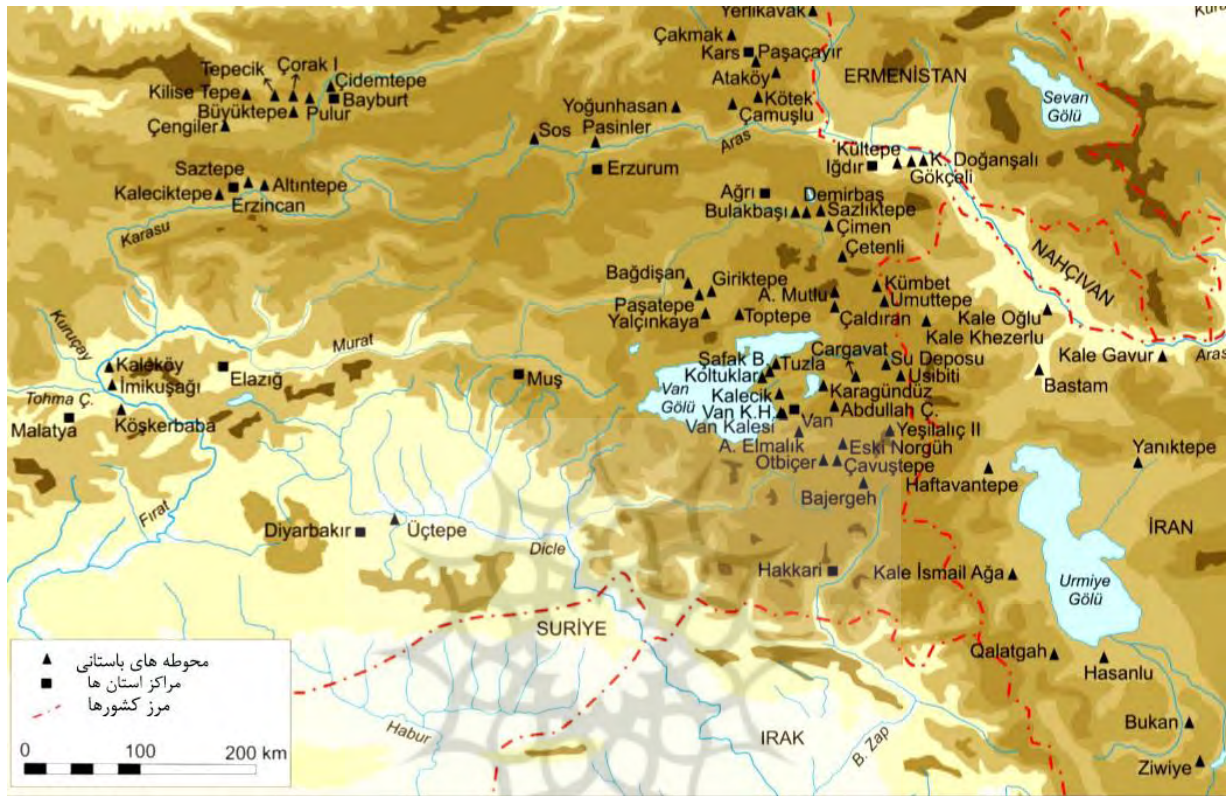
- Akarsu, R. (2018). Haberler: 'Doğu Anadolu Arkeolojisinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Paneli' Üzerine, *Anadolu Araştırmaları* 21, İstanbul: 154-179.
- Bingöl, A. (2011). Kars ve Çevresinde Demir Çağı Yerleşmeleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 20-40.
- Burney, C.A., Lang, M. (1971). *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, London.
- Ceylan, A. 2008. *Doğu Anadolu Araştırmaları (Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır, 1998-2008)*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum.
- Dyson, R.H. Jr. (1965). Problems of Protohistoric Iran as seen from Hasanlu. *Journal of Near Eastern Studies* XXIV, 193-217.
- Dyson, R.H. Jr. (1977). The Architecture of Hasanlu: Periods I to IV. *American Journal of Archaeology* LXXXI, 548-552.
- Dyson, R.H. Jr., Muscarella, O.W. (1989). Constructing the Chronology and Historical Implications of Hasanlu IV. *Iran*, XXVII, 1-27.
- Emre, K. (1969). Altıntepe'de Urartu Seramiği. *Belleten*, CXXXI, 279-289.
- Erkmen, M. (2016). 2015 Yılı Çayırtepe (Tasmasor II) Höyük Kazısı. 25. *Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu ve 11. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı*, Ankara, 543-555.
- Işıklı, M. (2008). Erzincan Altıntepe Yüzey Araştırmaları: 2006-2007 Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi. 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*. Cilt, Ankara, 253-266.
- Kalkan, H. (2008). *M.Ö. 6-4. Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Karaosmanoğlu, M. (2008). Altıntepe Kazısı İkinci Dönem Kazıları. *Doğudan Yükselen Işık: Arkeoloji Kazıları* (Ed. B. Can ve M. Işıklı), 69-83.
- Karaosmanoğlu, M., Işıklı, M., Akarsu, R. (2014). Erzurum ve Pasinler Ovaları Yüzey Araştırması Çalışmaları. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı: Anadolu'nun Zirvesinde Arkeolojinin 40 Yılı (Ed. H. Kasapoğlu ve M. A. Yılmaz), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 431-440.

- Sagona, A., Sagona, C. (1995). Excavations at Sos Höyük 1994, First Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 45, 193-218.
- Sagona, A., Sagona, C. (2003). The Upper Levels at Sos Höyük, Erzurum: A Reinterpretation of the 1987 Campaign. *Anatolia Antiqua*, XI, 104-126.
- Sagona, A., Sagona, C. (2004). An Archaeological Survey of the Bayburt Province: Iron Age. *Archaeology at the NorthEast Anatolian Frontier, I: An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province* (Ed. A. Sagona and C. Sagona), Ancient Near Eastern Studies Supplement 14, Peeters, 182-209.
- Summers, G. (1993). Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turke. *Anatolian Studies*, XLIII, 85-108.
- Summers, G. D., Burney, C.A. (2012). Late Iron Age Pottery From Northwestern Iran: The Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies, Supplement*, 39, 269-315.
- Şenyurt, S. Y., İbiş, R. (2005). BTC Ham Petrol Boru Hattı Güzergahı 2002 Yılı Yüzey Araştırmaları: Erzurum ve Erzincan Çevresi Demir Çağı Yerleşimleri. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı 2002 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (Ed. S. Y. Şenyurt), Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Proje Dökümanı, Ankara.
- Şenyurt, S.Y., Ekmen, H. (2005). *Tetikom: Pasinler Ovası'nda Bir Demir Çağı Yerleşmesi*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökümanları: 1, Ankara.
- Şenyurt, S.Y. (2011). Bölüm I: Tasmasor Kurtarma Kazıları. Tasmasor (Ed. S. Y. Şenyurt), Bilgin Yayınları, Ankara: 7-36.
- Şenyurt, S. Y., Kamış, Y., Akçay, A. (2011). Bölüm V: Tasmasor Geç Demir Çağı Çanak Çömlek Buluntuları. *Tasmasor*, S.Y. Şenyurt (ed.), Bilgin Yayınları, Ankara, 117-258.
- Yiğitpaşa, D. 2010. "Arkeolojik Veriler Işığında Doğu Anadolu Geç Demir Çağı (MÖ 6.-4. Y.Y.) Çanak Çömleği", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.
- Yiğitpaşa, D. (2013). Doğu Anadolu Demir Çağı Seramikleri Üzerinde Görülen Figürlü ve Bitkisel Bezemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 6(25), 612-628.
- Karaosmanoğlu, M., Işıklı, M., Caner, E. (2014). Erzincan-Altuntepe Çevresi Yüzey Araştırmaları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı: Anadolu'nun Zirvesinde Arkeolojinin 40 Yılı* (Ed. H. Kasapoğlu ve M. A. Yılmaz), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 505-514.
- Karaosmanoğlu, M., Korucu, H. (2015). Erzincan Ovasındaki Geç Demir Çağ Seramiklerinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Doğu Anadolu-Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı II* (Ed. M. Işıklı ve B. Can), Cambridge, 132-147.
- Korucu, H. (2012). *Erzincan Altuntepe Urartu Kalesi ile Yakın Çevre Yerleşmeleri Tunç ve Demir Çağlar Seramiği*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum/Turkey.
- Khatchadourian, L. (2018). Pottery Typology and Craft Eastern Highlands. *Iranica Antiqua*, LIII, 179-265..
- Moorey, P.R.S. (1975). *Ancient Iran*, Oxford: Ashmolean Museum.
- Muscarella, O.W. (1994). North Western Iran: Bronze Age to Iron Age. *Anatolian Iron Ages III*, 139-155.
- Özkorucuklu, H. (1995). Erzincan Kaleciktepe Kurtarma Kazısı. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri V*, Ankara, 144-157.
- Patacı, S. (2016). *Ardahan Kale ve Kuleleri*. *Ardahan Kale ve Kuleleri* (Ed. S. Patacı), Duru Ofset, Ardahan, 28-102.
- Patacı, S. (2019). Bölüm 4: Yeni Araştırmaların Sonuçlarına Göre Ardahan'ın Arkeolojik Buluntuları. *Ardahan Değerlendirmeleri I: Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar* (Ed. İ. Kurtbaş), Ankara, 119-163.
- Polat, Y. (2010). Ünite 4: Anadolu Demir Çağı Uygarlıkları. *Anadolu Arkeolojisi* (Ed.H. Alanyalı), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 86-109.
- Sagona, A., Pemberton, E/McPhee, I. (1992). Excavations at Büyüktepe Höyük, 1991: Second Preliminary Report. *Anatolian Studies*, XLII, 29-46.
- Sagona, A., Pemberton, E/McPhee, I. (1993). "Excavations at Büyüktepe Höyük, 1992: Third Preliminary Report. *Anatolian Studies*, XLIII, 69-83.

Yiğitpaşa, D. (2016). *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Ankara.

Yiğitpaşa, D. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Doğu Anadolu Geç Demir Çağı (MÖ 7.-4. Y.Y.) Çanak Çömleği*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(37), 512-538.

ضمائم

نقشه ۱: محوطه‌های عصر آهن ۳ و هخامنشی در منطقه آناتولی شرقی و شمال غرب ایران (Yiğitpaşa, 2013: Harita 1)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

کاتالوگ‌های سفال‌های منقوش دوره هخامنشی موزه کارس ترکیه

کاتالوگ شماره ۱

شماره موزه: ۱,۲,۱۹۶۹/۶۲۸
 محل کشف: کارس/آرداهان
 چگونگی آمدن به موزه: خریداری شده
 فرم: پارچ کوچک
 نوع ساخت: چرخ ساز
 قطر دهانه: ۶ سانتی متر
 ارتفاع: ۱۶ سانتی متر
 رنگ آستر: کرم مایل به زرد (YR 7/3 7/5)
 رنگ خمیر: کرم رنگ (5YR 5/6)
 شاموت: شن ریز
 میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است
 پرداخت: دست مرطوب
 رنگ نقش: قهوه ای پررنگ (5 YR 3/3)

معرفی نمونه سفال: این ظرف، دارای لبه به بیرون برگشته، گردنی مدور، بدنه ای مدور و کف صاف است. دسته ای از لبه تا اواسط بدنه بر روی کوزه وصل شده است. سطح بیرونی لبه به وسیله باندی به رنگ قهوه ای تیره تزیین شده است. بر روی دسته کوزه نیز تزیینی به شکل مثلث مشاهده می شود. بر روی گردن این ظرف نیز سه خط به موازات همدیگر کشیده شده است که مابین این خطوط نیز به فاصله های کم، خطوطی دیگر مشاهده می شود. بین این خطوط و خطی که در زیر دسته ظرف ترسیم شده، مثلث هایی به صورت تودرتو (Triangle) رسم شده است. همچنین بر روی بدنه طرف نیز تزییناتی به شکل تیغ ماهی مشاهده می شود.

نمونه مشابه: نمونه مشابه تزیین مثلی به کار رفته بر روی این کوزه را می توان با نمونه به دست آمده از شوش مقایسه کرد (Stronach, 1974: Plate LII, 11); همچنین نمونه بدون دسته این پارچ از گرجستان به دست آمده است که از لحاظ تزیینات مثلی قابل مقایسه هستند (Khatchadourian, 2018: Fig 14 a).

کاتالوگ شماره ۲

شماره موزه: ۲,۴,۹۷۷/۱۰۳۰
 محل کشف: کارس/شکایا/روستای کوراوغلو
 چگونگی آمدن به موزه: خریداری شده
 فرم: آمفورا
 نوع ساخت: دست ساز
 قطر دهانه: ۱۰,۵ سانتی متر
 ارتفاع: ۳۱,۸ سانتی متر
 رنگ آستر: رنگ آستر همانند رنگ خمیر آن است
 رنگ خمیر: کرم رنگ (5YR 5/6)
 شاموت: شن ریز
 میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است
 پرداخت: دست مرطوب
 رنگ نقش: کرم رنگ (7/5 YR 8/3)

معرفی نمونه سفال: این ظرف دارای لبه به بیرون برگشته و بدنه ای مدور است. در نقطه ای که گردن و بدنه طرف به هم وصل می - شود، مثلث هایی به سمت پایین به رنگ زرد روشن ترسیم شده است. همچنین در وسط بدنه در هر دو طرف دو دسته بر روی طرف ایجاد شده است. تقریباً از محل شروع دسته دو خط موازی ترسیم شده و در میان این دو خط نیز خطوطی به شکل V و تودرهم مشاهده می شود. در زیر این دو خط، تصویر ۶ مرغابی که پشت سر هم در حرکت هستند، مشاهده می شود.

کاتالوگ شماره ۳

شماره موزه: ۱,۴,۹۷۷/۱۰۲۹

محل کشف: کارس، روستای کور اوغلو، شنکایا

چگونگی آمدن به موزه: خریداری شده

فرم: قمقمه

نوع ساخت: دست ساز و قالبی

قطر دهانه: ۶,۵ سانتی متر

ارتفاع: ۲۷ سانتی متر

رنگ آستر: کرم رنگ (7/5 YR 8/3)

رنگ خمیر: کرم رنگ (5YR 5/6)

شاموت: شن ریز

میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است

پرداخت: دست مرطوب

رنگ نقش: قهوه ای پررنگ (2/5 YR4/4)

معرفی نمونه سفال: این قمقمه دارای گردنی کوتاه، دهانه ای به بیرون برگشته و بدنه ای مدور است. بر روی بدنه قمقمه، دو دسته کوچک به صورت موازی وجود دارد که دسته سمت راست شکسته شده است. بر روی بدنه ظرف چهار دایره ضخیم با رنگ قهوه ای تیره به صورت تودرتو ترسیم شده است. **نمونه مشابه:** نمونه ساده مشابه این قمقمه را می توان در موزه کارس مشاهده کرد که فقط از لحاظ فرم با هم شباهت دارند. علاوه بر این، از لحاظ فرم قابل مقایسه با نمونه قمقمه های منقوش نگهداری شده در موزه ارزروم نیز می باشد. تمامی این قمقمه ها، دارای گردنی کوتاه هستند (Yiğitpaşa, 2010: Levha99: 1b, 1a) همچنین این قمقمه از لحاظ فرم قابل مقایسه با نمونه ای است که از کاوش های یانیک تپه در شمال غرب ایران به دست آمده است (Summers&Burney, 2012: Fig 17: 18).

کاتالوگ شماره ۴

شماره موزه: ۱,۳,۲۰۰۲/۱۶۶۵

محل کشف: کارس، ساری کامیش، روستای کارا پینار

چگونگی آمدن به موزه: خریداری شده

فرم: کوزه کوچک

نوع ساخت: چرخ ساز

قطر دهانه: ۸ سانتی متر

ارتفاع: ۱۱,۵۰ سانتی متر

رنگ آستر: کرم رنگ (7/5 YR 8/3)

رنگ خمیر: کرم رنگ (5YR 5/6)

شاموت: شن ریز

میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است

پرداخت: دست مرطوب

رنگ نقش: قرمز (10 R 5/8) و سیاه (5 YR 3/1)

معرفی نمونه سفال: این کوزه کوچک، دارای گردنی کوتاه، لبه به بیرون برگشته، بدنه ای مدور و کفی صاف است. بر روی بدنه در دو طرف ظرف به صورت موازی دو دسته ساخته شده است. در بخش گردن ظرف و تقریباً از جایی که دسته ها شروع می شود دو خط ترسیم شده است که در میان این دو خط، خطوطی موج ترسیم شده است. در زیر این طرح نیز میان دو خط قرمز رنگ موازی نیم دایره هایی مشاهده می شود. در زیر این طرح نیز پرندگانی با دم های بلند که پشت سر هم در حرکت هستند، مشاهده می شود و در زیر آن نیز خطوطی به صورت موج دیده می شود. **نمونه مشابه:** نمونه تزیینات نیم دایره ای (Festoon Ware) به کار رفته بر روی این کوزه، در نمونه های به دست آمده از شوش نیز مشاهده می شود (Stronach, 1974: Plate LV, 10).

کاتالوگ شماره ۵

شماره موزه: ۳۱,۲,۱۹۸۹/۱۴۰۸

محل کشف: ایغدیر/کارس

چگونگی آمدن به موزه: تحویل گرفته شده از مرکز پلیس شهر ایغدیر

فرم: کوزه کوچک

نوع ساخت: چرخ ساز

قطر دهانه: ۵ سانتی متر

ارتفاع: ۱۲,۲ سانتی متر

رنگ آستر: رنگ آستر همانند رنگ خمیر آن است

رنگ خمیر: کرم رنگ (5YR 5/6)

شاموت: شن ریز

میزان حرارت: در حرارت متوسط پخته شده است

پرداخت: دست مرطوب

رنگ نقش: قرمز (10 R 5/8)

معرفی نمونه سفال: این کوزه دارای گردنی بلند، لبه به بیرون برگشته، بدنه ای مدور

و کفی صاف است. بر روی گردن ظرف با رنگ قرمز دو خط نسبتاً ضخیم به صورت موازی ترسیم شده است. علاوه بر این، بر روی بدنه طرف خطوطی به صورت زیگزاگ رسم شده است.

کاتالوگ شماره ۶

شماره موزه: ۴,۵,۲۰۱۰/۲۰۴۷

محل کشف: روستای کاراکاش/کارس

چگونگی آمدن به موزه: خریداری شده

فرم: کاسه لاله ای شکل

نوع ساخت: چرخ ساز

قطر دهانه: ۱۳,۵ سانتی متر

ارتفاع: ۸ سانتی متر

رنگ آستر: قرمز قهوه ای (7/5 YR 5/4)

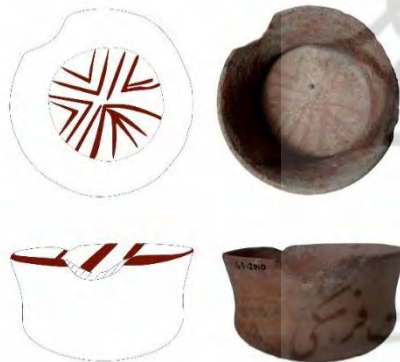
رنگ خمیر: قهوه ای (5YR 5/6)

شاموت: شن ریز و میکا

میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است

پرداخت: دست مرطوب

رنگ نقش: قرمز (10 R 5/8)

معرفی نمونه سفال: این کاسه دارای لبه به بیرون برگشته و کفی مدور است. این ظرف از قسمت لبه به سمت بدنه به حالت حرف S انگلیسی ادامه یافته و پس از آن به طرف انتهای ظرف باریک تر می شود. نقش هایی که در این ظرف ایجاد شده، هم در قسمت بیرونی ظرف و هم در قسمت خارجی ظرف قابل مشاهده است. در لبه بیرونی یک باند به رنگ قرمز مشاهده می شود و در قسمت داخلی ظرف، خطوطی به صورت مورب ترسیم شده است و همچنین در بخش کف داخلی نیز نقش هایی به صورت تودرتو به شکل عدد هفت مشاهده می شود.

نمونه مشابه: این کاسه که به فرم لاله ای شکل و یا Tulip Ware مشهور است، نمونه ای از آن را می توانیم در سایت باستانی کارا گوندوز در شهر وان ترکیه مشاهده کنیم (Yigitpaşa 2010: Lev. 12.3; 13.12). همچنین این کاسه از لحاظ فرم قابل مقایسه با نمونه کاسه ای است که از کاوش های یانیک تپه در شمال غرب ایران به دست آمده است (Summers&Burney, 2012: Fig 19: 15.6).

کاتالوگ شماره ۱۷

شماره موزه: ۳۵,۱۹۹۰/۱۴۴۴

محل کشف: آرداهان

چگونگی آمدن به موزه: تحویل گرفته شده از مرکز پلیس شهر آرداهان

فرم: کوزه کوچک

نوع ساخت: چرخ ساز

قطر دهانه: ۵/۷ سانتی متر

ارتفاع: ۹ سانتی متر

رنگ آستر: کرم رنگ (7/5 YR 8/3)

رنگ خمیر: قهوه ای قرمز (2/5 YR5/4)

شاموت: شن ریز

میزان حرارت: در حرارت کافی پخته شده است

پرداخت: دست مرطوب

رنگ نقش: قرمز (2/5 YR4/6)

معرفی نمونه سفال: این کوزه دارای لبه ضخیم به بیرون برگشته، گردنی کوتاه و کفی صاف است. بدنه طرف از قسمت گردن به صورت محدب ادامه پیدا کرده و با نزدیک شدن به سمت انتهای ظرف باریک می‌شود. قسمت بیرونی ظرف منقوش است. تمامی نقش‌ها به رنگ قرمز و به شکل نقوش هندسی هستند. در قسمت لبه و گردن طرف، نواری به رنگ قرمز ترسیم شده است. همچنین در پایین این نوار پهن، نقوشی به صورت نیم دایره و یا (Festoon Ware) جای گرفته است.

نمونه مشابه: این کوزه از لحاظ فرم، قابل مقایسه با نمونه‌های به دست آمده از محوطه استقرار کاراگوندوز هویوک در وان ترکیه می‌باشد (Yiğitpaşa 2010: Lev. 22.4, 23.8).

^۱ طراحی فنی سفال‌ها، توسط لیلا افشاری انجام شده است.

Payām-e Bāstānshenās
Islamic Azad University, Abhar Branch
Print ISSN: 2008-4285
Online ISSN: 2980-9886
Vol. 14, No. 26, Spring & Summer 2022

Achaemenid Period Pottery Culture in Northeast Anatolia (A Case Study of Achaemenid Painted Pottery in Kars City Museum, Turkey)

Leila Afshari ¹, Soraya Afshari ²

DOI: 10.30495/peb.2022.699739

Abstract

Eastern Anatolian pottery of the Achaemenid Period is quite different from its predecessor Urartian pottery - in techniques and forms. With the collapse of the Urartian Kingdom and the spread of Achaemenid in Anatolia, we can speak of a newly developing pottery culture. The monochrome, glossy red slipped pottery of Urartu was replaced by monochrome and polychrome painted pottery in miscellaneous forms. After the collapse of the Urartian Kingdom, the culture of Eastern Anatolia was gradually changed and over time, the old culture, developed by the official state, disappeared. This process did not occur instantaneously. Rather, it appears that a couple of centuries were needed for such a reshaping. Historically, Urartian influence still exists in the early phase of the Late Iron Age, which coincides with the Median dominance period. This phase is considered to be associated with a Post-Urartian/Median period, which can be placed among the painted wares of Urartu and the Late Iron Age. Within the scope of this study, we succeeded to come to certain conclusions with respect to ceramic finds, which were obtained from the excavation sites in the region where architecture could not have been sufficiently examined. In the post-Urartian/Median phase, manufacturing with red-colored paste, influenced by Urartu, continues. While certain continuity also persists among the shapes, the prototype examples of double-handled metal vases, developed in the Achaemenid period, appear as a novelty. Firstly, our current study considers the pottery of the Achaemenid Period, which was discovered by archaeologists in the excavations and surface surveys of the Northeastern Anatolia Achaemenid Region. Secondly, this study will generally analyze the painted pottery of the Achaemenid period that is preserved at Kars Museum, taking into account the excavation and surface surveys of the Northeastern Anatolia Region.

Keywords: Northeastern Anatolia, The Achaemenid Period, Painted Pottery, Kars Museum.

* **Citation:** Afshari, L., & Afshari, S. (2022). Achaemenid Period Pottery Culture in Northeast Anatolia (A Case Study of Achaemenid Painted Pottery in Kars City Museum, Turkey). *Payām-e Bāstānshenās*, 14(26), 157-170. (In Persian)

¹ Ph.D. in Historical Archaeology, Ataturk University, Faculty of Literature, Department of Archaeology, Erzurum, Turkey. Corresponding author: Le.afshari@gmail.com

² Ph.D. in Islamic Archaeology, Iranian Center for Archaeological Research, Tehran, Iran.